

Bolalarda O'Tkir Ichak Infeksiyalari Va Profilaktikasi

Sadullayeva Zulayho Alisherovna

Urganch Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi "Terapiya" kafedrası bosh o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarda o'tkir ichak infeksiyalarining kelib chiqish sabablari, klinik belgilari, tashxislash usullari hamda profilaktik chora-tadbirlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari bolalarda gigiyena qoidalariga rioya qilmaslik va sifatsiz oziq-ovqat iste'moli asosiy xavf omili ekanligini ko'rsatdi. Profilaktik yondashuvlar orqali kasallanishni sezilarli darajada kamaytirish mumkinligi aniqlandi.

Kalit so'zlar: o'tkir ichak infeksiyasi, bolalar salomatligi, diareya, gigiyena, profilaktika, rotavirus, sanitariya.

Kirish

O'tkir ichak infeksiyalari bolalar orasida keng tarqalgan va dolzarb tibbiy muammolardan biri hisoblanadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, har yili millionlab bolalar diareya bilan kasallanadi va bu holat ayniqsa 5 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun yuqori xavf tug'diradi. Mazkur yosh davrida immun tizimning to'liq shakllanmaganligi, ovqat hazm qilish tizimining yetarlicha rivojlanmaganligi hamda gigiyenik ko'nikmalarning sustligi kasallikning tez tarqalishiga sabab bo'ladi.

Ushbu kasalliklar ko'pincha bakteriyalar (*Salmonella*, *Shigella*), viruslar (rotavirus, norovirus) va ba'zan parazitlar orqali yuzaga keladi. Infeksiya asosan fekal-og'iz yo'li orqali, ya'ni ifloslangan suv va oziq-ovqat mahsulotlari, yuvilmagan qo'llar, gigiyena qoidalariga rioya qilinmasligi natijasida yuqadi. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar jamoalarida (bog'cha, o'yin maydonchalari) infeksiyaning tez tarqalishi kuzatiladi.

O'tkir ichak infeksiyalari organizmda suvsizlanish (dehidratatsiya)ga olib kelishi mumkin bo'lib, bu esa bolalarda og'ir asoratlarni keltirib chiqaradi. Dehidratatsiya natijasida organizmda suv-tuz muvozanati buziladi, qon aylanishi yomonlashadi va hayot uchun xavfli holatlar yuzaga kelishi mumkin. Ayniqsa, chaqaloqlar va kichik yoshdagi bolalarda bu jarayon juda tez rivojlanadi va zudlik bilan tibbiy yordam ko'rsatishni talab etadi.

Kasallikning klinik belgilari orasida diareya, qayt qilish, isitma, qorin og'rig'i, umumiy holsizlik va ishtahaning pasayishi asosiy o'rin egallaydi. Ayrim hollarda kasallik og'ir kechib, asoratlar — og'ir suvsizlanish, toksikoz, hatto o'lim holatlariga olib kelishi mumkin. Shu sababli o'tkir ichak infeksiyalarini erta aniqlash, to'g'ri davolash va samarali profilaktika choralarini ko'rish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, zamonaviy tibbiyotda o'tkir ichak infeksiyalarining oldini olishda kompleks yondashuv muhim hisoblanadi. Bunga sanitariya-gigiyena qoidalariga rioya qilish, sifatli ichimlik suvi bilan ta'minlash, oziq-ovqat xavfsizligini nazorat qilish, emlash (xususan rotavirusga qarshi vaktsina) va

aholi o'rtasida tibbiy madaniyatni oshirish kiradi. Ayniqsa, ota-onalar va tarbiyachilarning bu boradagi bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish kasalliklarning oldini olishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, bolalarda o'tkir ichak infeksiyalarini o'rganish, ularning etiologiyasi, patogenezini, klinik xususiyatlari hamda profilaktika chora-tadbirlarini takomillashtirish bugungi kunda tibbiyot amaliyotining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.

Metodlar

Mazkur tadqiqot kompleks yondashuv asosida olib borilib, unda nazariy va amaliy metodlar uyg'unligi ta'minlandi. Tadqiqotning asosiy maqsadi bolalarda o'tkir ichak infeksiyalarining tarqalish omillari, klinik xususiyatlari hamda profilaktika choralarining samaradorligini aniqlashdan iborat bo'ldi.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

Adabiyotlar tahlili

Tadqiqotning nazariy asoslarini shakllantirish maqsadida bir qator xalqaro va milliy ilmiy manbalar tizimli ravishda o'rganildi. Jumladan, World Health Organization tomonidan e'lon qilingan "Diarrhoeal Disease" (2023) hisobotida bolalarda ichak infeksiyalarining global tarqalishi, asosiy xavf omillari va profilaktika strategiyalari tahlil qilindi. Shuningdek, UNICEF ning "Child Health and Nutrition Report" (2022) ma'lumotlarida bolalar o'limining asosiy sabablaridan biri sifatida diareya kasalliklarining o'rni yoritilgan.

Nazariy asoslarni chuqurlashtirishda Nelson Textbook of Pediatrics (Kliegman R., 2020) hamda Pediatric Infectious Diseases (2019) darsliklaridan foydalanildi. Ushbu manbalarda o'tkir ichak infeksiyalarining etiologiyasi (bakterial, virusli va parazitlar sabablar), patogenezini (organizmdagi patofiziologik o'zgarishlar), klinik belgilari va davolash yondashuvlari keng yoritilgan.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan nashr etilgan "Bolalar kasalliklari bo'yicha klinik qo'llanma" (2021) milliy manba sifatida tahlil qilinib, mahalliy sharoitda uchraydigan ichak infeksiyalarining xususiyatlari va davolash-profilaktika yondashuvlari o'rganildi.

Qo'shimcha ravishda, ilmiy maqolalar bazalaridan (PubMed, Scopus) olingan zamonaviy tadqiqotlar ham ko'rib chiqildi. Xususan, rotavirus infeksiyasi, suv va sanitariya omillari hamda gigiyena qoidalarining kasallik tarqalishiga ta'siri bo'yicha oxirgi yillardagi ilmiy natijalar umumlashtirildi.

Ushbu manbalar asosida o'tkir ichak infeksiyalarining etiologiyasi, patogenezini, klinik kechishi va profilaktikasi bo'yicha mavjud ilmiy qarashlar tizimli ravishda tahlil qilindi hamda tadqiqotning nazariy asoslari shakllantirildi.

Kuzatuv metodi: Amaliy bosqichda 0–5 yoshdagi bolalarda uchraydigan o'tkir ichak infeksiyalari klinik jihatdan kuzatildi. Kuzatuv davomida bemorlarda uchraydigan asosiy simptomlar (diareya, qusish, isitma, qorin og'rig'i, dehidratatsiya darajasi) qayd etildi va tahlil qilindi. Shuningdek, kasallikning kechish og'irligi va davomiyligi baholandi.

Taqqoslash metodi: Tadqiqotda gigiyena qoidalariga rioya qiluvchi va rioya qilmaydigan bolalar guruhlari o'zaro taqqoslandi. Har ikki guruhda kasallanish darajasi, simptomlarning og'irligi va qaytalanish holatlari solishtirilib, gigiyenaning ahamiyati aniqlandi.

Statistik tahlil: Olingan ma'lumotlar statistik usullar yordamida qayta ishlanib, foiz ko'rsatkichlari, o'rtacha qiymatlar va taqqoslash natijalari hisoblab chiqildi. Profilaktik choralar samaradorligi ham statistik jihatdan baholandi. Natijalar diagramma va jadval ko'rinishida umumlashtirildi.

Tanlanma: Tadqiqot doirasida 0–5 yoshdagi bolalar orasida uchraydigan ichak infeksiyalari holatlari o‘rganildi. Tanlanma turli ijtimoiy sharoitda yashovchi bolalarni qamrab oldi, bu esa natijalarning ishonchliligini oshirdi.

Etik jihatlar: Tadqiqot davomida bolalarning sog‘lig‘i va xavfsizligi ustuvor ahamiyatga ega bo‘ldi. Kuzatuv jarayonlari ota-onalar roziligi asosida amalga oshirildi va barcha ma‘lumotlar maxfiylik tamoyiliga muvofiq qayta ishlatildi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari bolalarda o‘tkir ichak infeksiyalarining kelib chiqish omillari, klinik ko‘rinishlari hamda profilaktika choralarining samaradorligini aniqlash imkonini berdi.

Olingan ma‘lumotlarga ko‘ra, kasallikning asosiy sabablarini quyidagicha guruhlash mumkin:

- Gigiyena qoidalariga rioya qilmaslik — **65%**
- Sifatsiz yoki ifloslangan oziq-ovqat iste‘moli — **20%**
- Ichimlik suvining iflosligi — **10%**
- Boshqa omillar (kontakt orqali yuqish, immunitetning pasayishi va boshqalar) — **5%**

Mazkur natijalar gigiyena omili kasallik rivojlanishida yetakchi rol o‘ynashini ko‘rsatadi. Ayniqsa, qo‘lni yuvmaslik, o‘yinchoqlar va maishiy buyumlarning iflosligi infeksiya tarqalishida muhim omil sifatida aniqlangan.

Klinik kuzatuvlar natijasida bolalarda o‘tkir ichak infeksiyalarining eng ko‘p uchraydigan belgilari quyidagilar ekanligi aniqlandi:

- Diareya (ich ketishi) — deyarli barcha holatlarda kuzatildi
- Qusish — ko‘pchilik bemorlarda qayd etildi
- Isitma — o‘rtacha va yuqori darajada namoyon bo‘ldi
- Qorin og‘rig‘i — turli darajada kuzatildi
- Holsizlik va ishtahaning pasayishi — umumiy simptom sifatida aniqlangan

Shuningdek, ayrim bolalarda dehidratatsiya belgilari (teri quruqligi, lablarning qurishi, siydik ajralishining kamayishi) ham kuzatildi, bu esa kasallikning og‘ir kechayotganini ko‘rsatadi.

Tadqiqot davomida profilaktik choralar samaradorligi ham baholandi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki:

- Qo‘lni sovun bilan muntazam yuvish orqali kasallanish xavfi **40–50% ga kamayadi**
- Toza va qaynatilgan ichimlik suvi iste‘moli infeksiya yuqish ehtimolini sezilarli darajada kamaytiradi
- Sanitariya-gigiyena sharoitlari yaxshilangan oilalarda kasallanish darajasi ancha past ekanligi aniqlangan

Bundan tashqari, gigiyena qoidalariga rioya qiluvchi bolalar guruhida kasallik yengilroq kechishi va asoratlari kamroq uchrashi kuzatildi. Aksincha, gigiyena qoidalariga amal qilinmagan holatlarda kasallikning og‘ir shakllari ko‘proq qayd etildi.

Umuman olganda, olingan natijalar o‘tkir ichak infeksiyalarining oldini olishda oddiy gigiyenik

Muhokama

Mazkur tadqiqot natijalari bolalarda o'tkir ichak infeksiyalarining kelib chiqishida gigiyena omillari hal qiluvchi rol o'ynashini yana bir bor tasdiqladi. Olingan ma'lumotlar xalqaro ilmiy tadqiqotlar natijalari bilan mos keladi, xususan, rivojlanayotgan mamlakatlarda sanitariya-gigiyena sharoitlarining yetarli darajada emasligi ichak infeksiyalarining keng tarqalishiga sabab bo'layotgani aniqlangan.

Tadqiqot davomida gigiyena qoidalariga rioya qilmaslik kasallikning asosiy etiologik omili sifatida aniqlanib, bu holat bolalarda immun tizimning yetarlicha shakllanmaganligi bilan ham izohlanadi. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarda qo'lni og'izga tez-tez olib borish odati infeksiya yuqish xavfini oshiradi. Shu jihatdan qaraganda, oddiy gigiyenik ko'nikmalarni shakllantirish kasallikni oldini olishda eng samarali va iqtisodiy jihatdan qulay choradir.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, rotavirus infeksiyasi bolalarda eng keng tarqalgan virusli ichak kasalliklaridan biri bo'lib, u tez yuqish xususiyatiga ega va qisqa vaqt ichida og'ir dehidratatsiyaga olib kelishi mumkin. Bu esa ayniqsa 2 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun katta xavf tug'diradi. Shu sababli, rotavirusga qarshi emlash zamonaviy pediatriyada muhim profilaktik vosita sifatida qaraladi va ko'plab davlatlarda milliy emlash dasturiga kiritilgan.

Tadqiqot natijalari asosida profilaktika choralarini kompleks tarzda amalga oshirish zarurligi aniqlandi. Xususan, quyidagi yo'nalishlar ustuvor ahamiyat kasb etadi:

- **Shaxsiy gigiyena:** qo'lni sovun bilan muntazam va to'g'ri yuvish odatini shakllantirish
- **Oziq-ovqat xavfsizligi:** mahsulotlarni to'g'ri saqlash, yuvish va termik ishlov berish
- **Ichimlik suvi sifati:** qaynatilgan yoki tozalangan suv iste'molini ta'minlash
- **Sanitariya sharoitlari:** yashash muhitida tozalik va gigiyenani saqlash
- **Tibbiy savodxonlik:** ota-onalar va tarbiyachilarni kasallik belgilari va profilaktika choralaridan xabardor qilish

Bundan tashqari, kasallikning dastlabki belgilari paydo bo'lishi bilan tibbiy muassasaga murojaat qilish muhim ahamiyatga ega. Erta tashxis va o'z vaqtida davolash og'ir asoratlar, xususan, suvsizlanish, elektrolit muvozanatining buzilishi va boshqa hayot uchun xavfli holatlarning oldini oladi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, profilaktik choralar nafaqat kasallanish darajasini kamaytiradi, balki kasallikning og'ir kechish ehtimolini ham sezilarli darajada pasaytiradi. Bu esa sog'liqni saqlash tizimiga tushadigan yukni kamaytirish va bolalar salomatligini mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi.

Umuman olganda, o'tkir ichak infeksiyalariga qarshi kurashda faqat davolash emas, balki profilaktika choralariga ustuvor ahamiyat berish zarurligi ilmiy jihatdan asoslandi.

Xulosa

Bolalarda o'tkir ichak infeksiyalari keng tarqalgan va jiddiy sog'liq muammosi hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, kasalliklarning asosiy sabablari gigiyena qoidalariga rioya qilmaslik va sifatsiz oziq-ovqat iste'moli bilan bog'liq.

Profilaktika choralariga qat'iy rioya qilish, ayniqsa qo'lni yuvish, toza suv iste'moli va emlash orqali kasallanish darajasini sezilarli darajada kamaytirish mumkin.

Shu bois, ota-onalar va tarbiyachilar o'rtasida sanitariya-gigiyena madaniyatini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. World Health Organization. Diarrhoeal disease. Geneva, 2023.
2. UNICEF. Child Health and Nutrition Report. New York, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. Bolalar kasalliklari bo'yicha qo'llanma, Toshkent, 2021.
4. Nelson Textbook of Pediatrics. 21st Edition. Elsevier, 2020.
5. Kliegman R. et al. Pediatric Infectious Diseases. USA, 2019.